

LLORENÇ GOMIS

LES CARTES DELS LECTORS COM A BAREM DE LA RECEPTIVITAT PERIODÍSTICA

Cap al final del gruixut volum de diaris del novel·lista anglès Evelyn Waugh hi ha una anotació que diu: "Una memòria que declina, i una senil tirada a escriure a "The Times" sobre qualsevol tema, han determinat que prengui notes d'una manera irregular del que em passa pel cap". Les anotacions es fan més esclarissades. En lloc d'escriure el seu diari i guardar-lo per publicar potser un dia, el novel·lista s'estima més escriure cartes al "Times".

Escriure cartes al director pot ser una dèria, fins i tot per a un escriptor conegut i atrafegat.

I per un escriptor desconegut por ser-ho, és clar, encara més.

César Mora, secretari de redacció de "La Vanguardia" durant molts anys i que s'ha ocupat molt de la secció de cartes dels lectors, em va ensenyar un dia una col·lecció de cartes que del mes de febrer fins al maig un lector va escriure dia a dia, incansablement, al director, sobre els més diversos temes imaginables, tant públics com íntims, sense que la falta de publicació d'aquelles cartes arribés a desanimar-lo. Cada matí, l'home escrivia la seva carta i l'enviava. Era alhora un diari personal i un diàleg amb un ser desconegut, que a més no l'hi contestava mai: el director.

Les cartes al director o cartes dels lectors tenen doncs alguna cosa de diari, bé de diari que els lectors fan públic, bé de diari més o menys íntim que envien a un periòdic per veure si el fa públic. Són sovint una rèplica o un contrapunt dels lectors a aquell diari que llegeixen cada dia i que es fa sense ells. O, més ben dit, es faria sense ells si no mantingués aquest espai on publica les cartes dels lectors.

Hi ha, en principi, quatre tipus de cartes.

El més important i profitós és el de les cartes dels lectors que demostren que han llegit el diari i que en saben més d'alguna qüestió que el redactor, col.laborador i fins i tot els caps o directors. Els diaris es fan en molt poca estona per gent molt atabalada i, tot i l'existència de revisions i correccions, és a dir, de que un text el llegeixen varies persones, surten plens d'equivocacions i d'errors. Dels més senzills, les errades, ningú no en fa cas, però hi ha també els errors de la ignorància o la distracció, que són puntualment corregits en públic per un o altre lector, que explica que una data està equivocada, que la persona que es diu que va fer una cosa no la va fer realment, sinó una altra, o aprofita l'avinentsa d'una correcció de fet, més aviat erudita, per donar una breu lliçó d'història antiga o recent, de ciència, art, etc. El diari publica la carta i així no cal que faci la correcció; ahora, llueix amb íntima satisfacció la qualitat i el bon nivell cultural dels seus lectors.

La segona mena de cartes és la notícia del lector, que sol anar seguida d'un comentari. El lector explica alguna cosa que ha vist, ha sentit, ha viscut, li ha passat. Dóna doncs alguna notícia. I acostuma a donar-la com a punt de partida d'un comentari. En aquestes cartes el lector fa de repòrter espontani i de comentarista voluntari. S'ha escrit que en posar aquestes notícies a les planes d'opinió, on solen anar les cartes, els diaris relativitzen aquestes informacions i fan veure que les publiquen perquè el lector hi digui la seva, com una opinió il.lustrada i basada en un fet que el propi lector aporta.

La tercera funció de les cartes és la d'un fòrum o plaça pública on uns lectors parlen i discuteixen amb altres. De vegades els lectors interpel.len també a algun redactor o col.laborador que ha dit alguna cosa al diari. Més freqüent però és que els que escriuen cartes discuteixin amb altres lectors. Aquest fòrum on uns diuen blanc i altres diuen negre, permet al diari demostrar que té molts lectors i molt diversos i que el diari pot ser llegit amb profit semblant pels que pensen blanc i els que pensen negre. La pluralitat, amplitud, tolerància i liberalitat del diari queden així acreditades pels seus propis lectors.

La quarta mena de cartes és aquella on el lector escriu una opinió o comentari sobre fets més o menys actuals i l'ofereix al diari perquè el publiqui i ahora als lectors perquè ho llegeixin: un lector diu el que pensa de coses que passen i ho fa avinent al diari i els seus lectors, que acullen aquesta opinió a la seva tribuna. És la menys necessària de les aportacions i no sol publicar-se si no és per l'enginy o la gràcia d'alguna observació personal.

Hi ha lectors que envien la mateixa carta, de vegades fotocopiada, a diferents diaris, bé sigui per arribar a més lectors, bé per provar sort i assegurar que un o altre diari publiqui la carta. Hi ha també diaris que filem prim i miren de no publicar una carta que versemblantment s'ha enviat també a altres diaris. Més sovint, però, és que entre un diari i els seus lectors s'estableixi una mena de costum que fa que les seccions de cartes siguin diferents als diferents diaris. No és fàcil saber si els lectors són tant diferents d'un diari a l'altre o bé si els que són diferents són els diaris i si el que passa és que poc a poc s'estableix un costum i fins i tot un estil o temàtica dominants.

"Les "cartes al director" -ha escrit Julián Marías a "ABC" (25 de març de 1988)- són reveladores del caràcter i la funció de cada periòdic o revista;

solen mostrar inquietant homogeneïtat de to i estil; gairebé sempre extremen i exageren el caràcter de la publicació i sovint s'hi veu una curiosa virulència. És clar que la immensa majoria dels lectors no escriuen cartes; és una minoria la que es decideix a fer-ho; ve després la selecció que en fa el diari, i amb això s'accentua el caire minoritari; i també la tendenciositat. Hi ha un fet que pot ser interessant, el de les persones que escriuen sovint als diaris, de vegades la mateixa carta a diversos diaris, per aconseguir una curiosa 'col.laboració'. Valdria la pena d'estudiar aquest aspecte de la premsa ...".

El procés està ben observat. Cada diari té els seus lectors, que acostumen a correspondre més o menys al to, temàtica, actituds, estil, etc. del diari. D'aquests lectors només una minoria escriu cartes, probablement els que deuen sentir-se amb més dret a dir-hi la seva. Però a la vegada només una minoria de cartes són publicades i és probable que la selecció tendeixi a accentuar i gairebé caricaturitzar les característiques del diari. Potser la millor manera de conèixer la línia d'un diari, més que les declaracions oficials, sigui l'anàlisi de les cartes dels lectors, que val com a psicoanàlisi del diari. El que no diuen els editorials, ho diuen les cartes, i a través dels lectors. La coartada del diari és perfecta. Els lectors diuen el que el diari mateix no gosa dir, i en tot cas ho diuen més clar. Als diaris en que aquesta regla no es compleix és que són nous o tenen poc públic, o totes dues coses plegades. Aquests diaris són terreny adobat pels escriptors de cartes que no aconsegueixen publicar-ne prou com voldrien als seus diaris habituals.

És veritat que hi ha persones que tenen una gran tirada a escriure cartes als diaris, i es comprèn molt bé que n'estiguin joiosos si les seves cartes es publiquen. No fa gaire, a "Diario 16", un lector que escriu també a altres diaris, reclamava per a ell el dret de sortir al "Guinness", que un altre lector havia reclamat per a ell. Havia aconseguit veure publicades més de cent cartes en un any. I és també cert que cada secció de cartes sol tenir un caire propi del diari i que els escriptors habituals de cartes coneixen molt bé els diaris.

En èpoques i llocs de restricció política, el poder tendeix a no permetre que es publiquin cartes dels lectors o vigilar-les de prop, perquè la participació dels lectors no és lògicament benvinguda. Néstor Luján i "Destino" van sofrir fortes sancions administratives per no poder provar l'autenticitat d'una carta sobre el català, i l'autor d'aquest article va també seure al "banquillo" per no donar el nom i l'adreça d'un lector que havia escrit a una revista una carta de caràcter delicat sobre les seves inclinacions sexuals. Afortunadament, el director de "El Ciervo" fou absolt.

Curiosament, en èpoques de llibertat política els lectors no fan gaire la competència als polítics professionals, i les cartes sobre política són més aviat erudites, sarcàstiques o bé parlen d'impostos. És una sort perquè la secció de cartes és sovint ja prou conflictiva. El director es troba enmig de les trifulques entre lectors i redactors. De vegades envia una fotocòpia de la carta d'un lector en que s'al.ludeix a algun redactor. S'entén que és un avís de que aquella carta pot ser publicada sense més explicacions, però també és una possibilitat de que l'al.ludit tracti d'evitar-ho o d'aconseguir que la carta sigui publicada amb alguna nota de la redacció. D'altra banda, la publicació de cartes crítiques per al diari o els seus redactors és un signe de l'alçada de

mires del mateix diari i de la seva categoria.

Ismael López Muñoz, llavors Ombudsman del diari "El País", va publicar al seu requadre dominical, el 25 d'octubre de 1987, el paràgraf següent: "Els problemes que es creen de fa d'anys al voltant d'aquesta important secció del periòdic, les Cartes al Director, han estat un tema important tractat el divendres 23 d'octubre passat a la reunió entre el comitè de redacció i la direcció del periòdic. Al comunicat posterior s'informa: 'El comitè va denunciar que se segueixen publicant cartes sense consultar al redactor implicat, cartes amb errors i cartes amb firmes falses. El director va anunciar que la secció de cartes s'ampliarà amb més periodistes per evitar aquests problemes'".

Les seccions de cartes al director són molt llegides. A un estudi publicat per Ernest C. Hynds al "Journalism Quarterly" (tardor de 1976) es deia que gairebé la meitat dels directors de diaris americans consultats (46 per cent) posaven les cartes al director com la secció més llegida de les seves pàgines. La major part dels diaris deien que en rebien 100 o més diàriament. La proporció de cartes publicades anava entre el 70 per cent als diaris petits fins al 10 per cent als més grans. Tots els diaris exigien el nom complet dels que escriuen cartes i la majoria en limitava l'extensió (unes 250 o 300 paraules). Tretze anys després, al mateix "Journalism Quarterly" (estiu de 1989), el mateix Ernest C. Hynds publicava un altre estudi sobre el futur de les pàgines editorials i deia que la secció de cartes al director era la que, a parer dels mateixos directors de les pàgines editorials, més espai aniria guanyant en la perspectiva de l'any 2000: un 74 per cent dels directors de pàgines editorials pensava que s'hi haurà de destinar més espai.

Les cartes no serveixen només perquè els lectors es facin una idea del què pensen altres lectors del mateix diari, sinó que són també un instrument d'orientació per als mateixos directors del diari. És cert que de vegades hi ha campanyes organitzades per fer arribar una opinió, i els directors procuren detectar-ho, i també que si tota la informació procedeix principalment de fonts interessades és natural que també a les cartes al director aquesta procedència es pugui donar sovint. Però tot i així, el nombre, el to, els arguments i la procedència de les cartes que es reben donen una indicació útil als directors sobre la sensibilitat dels seus lectors sobre alguns temes, el sentit de les reaccions, la temperatura de la polèmica, el to, etc. I també que sovint hi ha temes de preocupació ciutadana que surten a les pàgines de cartes abans que a les d'informació.

Les seccions de cartes donen una indicació utilíssima sobre com els lectors veuen el propi diari, quins temes agrairà i quins no, o no tant, com parlar al fòrum dels lectors, i en conjunt sobre com el lector rep el diari. Però s'han de tenir en compte també unes regles del gènere, que més o menys podríem enunciar així:

1- Les cartes no parlen de la primera plana, no comenten gaire les grans notícies. Les gran notícies, les que fan la portada, es llegeixen, es comenten a casa, a l'oficina o al carrer, però no se'n escriuen cartes. El lector comprén que aquest no és el seu camp al diari.

2- En canvi, els lectors donen el senyal dels errors que han trobat en el

missatge. Saben que assenyalar-los, retreure'ls, corregir-los és la seva principal i més agraïda manera de col·laborar al missatge global. El lector s'associa al diari corregint-ne els errors.

3- La secció de cartes és també el receptacle de les informacions personals, viscudes, o d'experiències d'interès general que el lector d'un diari creu útil de donar. I aquestes informacions venen quasi sempre comentades i aclarides pel mateix lector. Així el lector dóna testimoni respecte dels temes que creu ell que rebrà millor el diari.

4- A la secció de cartes al director el diari funciona com una tertúlia. Una tertúlia oberta als altres lectors. A les polèmiques que s'estableixen veiem el ventall d'opinions que el diari és capaç d'acollir, la confiança dels lectors en que les seves opinions seran publicades, el to de la conversa, la proporció de cartes virulentes o civilitzades, l'ús de la ironia. La secció de cartes és un mirall dels lectors que té un diari i que ens ajuda a conèixer i interpretar el mateix diari en les seves preferències profundes.

En conclusió, la secció de cartes al director ens permet d'apreciar en quina mesura un diari i els seus lectors formen una comunitat dialogant, com els missatges del diari són rebuts pels lectors i com els missatges del lector són rebuts pel diari. Si les teories de la recepció, la resposta del lector i la pragmàtica literària tenen el paper que tenen avui a la teoria literària, molt més encara han de poder ser útils quan es tracta d'estudiar no l'obra d'un autor, sinó d'una comunitat d'interpretació, el diari, comercialment atenta a la interpretació que una altra comunitat d'interpretació, els lectors, farà dels seus missatges.